

सशस्त्र द्वन्द्वमा बालबालिकाको प्रयोग विरुद्ध बालअधिकार महासन्धिको ऐच्छिक प्रलेख

संयुक्त राष्ट्रसंघको महासभाको मिति २०५७/२/१२ (२५ मे २०००) को प्रस्ताव नं. ए.आर.ई.यस. ५४/२६३ बाट स्वीकार गरी सदस्य राष्ट्रहरूको हस्ताक्षर, अनुमोदन र सम्मिलनको लागि खुला गरिएको :

लागू भएको मिति २०५८/१०/३० (१२ फेब्रुअरी २००२)

प्रस्तुत ऐच्छिक प्रलेखमा पक्षराष्ट्रहरू

बालबालिकाहरूको अधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धनलाई बढावा दिन व्यापक प्रतिबद्धता विद्यमान रहेको उजागर भई बालअधिकार महासन्धिमा भएको व्यापक समर्थनबाट उत्साहित हुँदै,

बालबालिकाहरूको अधिकारलाई विशेष प्रकारको संरक्षणको आवश्यकता पर्दछ भन्ने कुरामा पुनः विश्वस्त भई बिना कुनै भेदभाव बालबालिकाहरूको अवस्थाको निरन्तर सुधारको साथसाथै शान्ति र सुरक्षाको वातावरणमा तिनीहरूको विकास र शिक्षाकोलागि आह्वान गर्दै,

सशस्त्र संघर्षबाट बालबालिकाहरूमा हानीकारक र व्यापक असर रहने तथा दीर्घकालीन शान्ति, सुरक्षा र विकासमा नकारात्मक असर पर्छ भन्ने ठहर गर्दै,

सशस्त्र संघर्षको अवस्थामा बालबालिकाहरूलाई निशाना बनाउने कार्य र अन्तर्राष्ट्रिय कानूनद्वारा संरक्षित वस्तुहरूको साथै साधारणतया धेरै संख्यामा बालबालिकाहरू रहने स्थानहरू जस्तै विद्यालय र अस्पतालहरूमा गरिने प्रत्यक्ष हमलाको भत्सर्ना गर्दै,

अन्तर्राष्ट्रिय फौजदारी अदालत सम्बन्धी रोम विधानमा खासगरी विद्रोहको लागि १५ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरूलाई सहभागी गराउने वा जर्बजस्ती लगाउने वा तिनीहरूलाई अन्तर्राष्ट्रिय वा गैर अन्तर्राष्ट्रिय सशस्त्र संघर्षमा प्रभावकारी रूपमा काममा लगाउन प्रयोग गर्ने कुरालाई युद्धअपराधको रूपमा समावेश गरिएको तथ्य स्वीकार गरिएको कुरालाई ध्यानमा राख्दै,

बालअधिकार सम्बन्धी महासन्धिले मान्यता दिएको बालबालिकाहरूको अधिकारहरूको थप प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि सशस्त्र संघर्षमा बालबालिकाहरूलाई संलग्न गराउनबाट रोक्न उनीहरूको संरक्षणको प्रयासमा अन्य जोड दिनु आवश्यक छ भन्ने कुरालाई ध्यान दिँदै,

सो महासन्धिको प्रयोजनको लागि बालअधिकार सम्बन्धी महासन्धिको धारा १ ले बालबालिका भन्नाले १८ वर्ष मुनिको कुनै मानवजाति वा बालबालिकालाई लागू हुने कानून बमोजिम सो भन्दा बढी उमेरकालाई बालबालिका मानिएको छ भने सो उमेर पुग्नु भन्दा अघिको अवस्थामा रहेको व्यक्ति भनी तोकेको कुरालाई इंगित गर्दै,

सशस्त्र संघर्षमा भर्ती गरिने संभावित व्यक्तिको उमेर बढाएको र तिनीहरूको विद्रोहको कार्यमा हुने सहभागीताको सम्बन्धमा उल्लेख गरेको महासन्धिको एक ऐच्छिक प्रलेखले बालबालिकाहरूसँग सम्बन्धित कुनै पनि काम गर्दा उनीहरूको सर्वोत्तम हितलाई मुख्य रूपमा ध्यान दिनुपर्छ भन्ने सिद्धान्तको प्रभावकारी कार्यान्वयनकोलागि सघाउ पुऱ्याउने छ भन्ने कुरामा विश्वस्त हुँदै,

रेडक्रस र रेडक्रिशसेन्टको २६ औं अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलनले द्वन्द्वरत पक्षहरूले अन्य कुराको अतिरिक्त १८ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरूलाई विद्रोहमा नलगाउन हरसम्भव प्रयास गर्नेछन् भनी १९९५ को डिसेम्बर महिनामा गरेको सिफारिशलाई स्मरण गर्दै,

अन्य कुराहरूको अतिरिक्त सशस्त्र संघर्षमा बालबालिकाहरूको जर्बजस्ती वा अनिवार्य रूपमा प्रयोग गर्न उनीहरूलाई गरिने भर्नालाई निषेध गर्दै निकृष्ट प्रकृतिको बाल श्रमलाई निषेध र उन्मूलन गर्नकोलागि तत्काल कार्य गर्ने अन्तर्राष्ट्रिय श्रम संगठनको महासन्धि नं. १८२ लाई १९९९ को जुन महिनामा एकै मतले स्वीकार गरिएको कुरालाई स्वागत गर्दै,

राष्ट्रको फौजी शक्ति भन्दा अलग रहेका सशस्त्र समूहहरूले राष्ट्रिय सीमा भित्र वा क्षेत्रमा बालबालिकाहरूलाई विद्रोहको निमित्त भर्ना गर्ने, तालीम दिने र प्रयोग गर्ने गरेको कुरालाई गम्भिर चासो दिई त्यसको भर्त्सना गर्दै तथा यस प्रयोजनकोलागि बालबालिकाहरूलाई भर्ना गर्ने, तालीम दिने, र प्रयोग गर्ने समूहको उत्तरदायित्व छ, भन्ने कुरालाई मान्यता दिदै,

अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानूनका प्रावधानहरूलाई सशस्त्र द्वन्द्वका प्रत्येक पक्षले पालना गर्नुपर्ने जिम्मेवारीलाई स्मरण गर्दै,

प्रस्तुत ऐच्छिक प्रलेख संयुक्त राष्ट्रसंघ को बडापत्र र सो को धारा ५१ समेतमा उल्लेख भएका उद्देश्य र सिद्धान्तहरू तथा मानवीय कानूनका सम्बन्धित मान्यताहरूको विपरित छैन भन्ने कुरामा जोड दिदै,

शान्ति र सुरक्षाको अवस्थाहरू बडापत्रमा भएका उद्देश्य र सिद्धान्तहरूको पूर्ण पालनमा आधारित छन र खासगरी द्वन्द्व र विदेशी हस्तक्षेपको समयमा बालबालिकाहरूको पूर्ण संरक्षणको लागि लागू गर्न सकिने मानवअधिकारसंग सम्बन्धित तौर तरिकाहरूको पालन गर्नु अपरिहार्य छ भन्ने कुरालाई ख्याल गर्दै,

यो ऐच्छिक प्रलेख विपरित त्यस्ता बालबालिकाहरू जो खासगरी आर्थिक, सामाजिक र लिङ्गको कारणबाट विद्रोहमा भर्ना वा प्रयोग हुन सक्ने अवस्थामा छन्, तिनलाई पर्न गएको विशेष आवश्यकतालाई ध्यान दिदै, सशस्त्र संघर्षमा बालबालिकाहरूले सहभागी हुनुपर्ने खास आर्थिक, सामाजिक र राजनैतिक कारणहरूलाई ध्यान दिनु पर्ने आवश्यकता उपर विचार गर्दै,

यो ऐच्छिक प्रलेखको कार्यान्वयनको लागि सशस्त्र संघर्षबाट पीडित भएका बालबालिकाहरूको शारीरिक र मनोसामाजिक पुर्नस्थापना एवं समाजमा उनीहरूलाई पुनर्स्थापना गराउनकोलागि अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग अभिवृद्धि गर्नुपर्छ भन्ने कुरामा आश्वस्त हुदै,

यो ऐच्छिक प्रलेखको कार्यान्वयनकोलागि सूचनामुलक एवं शैक्षिक कार्यक्रमहरूको प्रचार प्रसारको लागी समूदाय, खास गरी बालबालिकाहरू र पीडित बालबालिकाहरूलाई सहभागी गराउन उत्साहित गर्दै निम्न बमोजिम गर्न सहमत भएका छन् ।

धारा १

१८ वर्ष उमेर नपुगेका व्यक्तिलाई पक्षराष्ट्रहरूले आफ्ना सशस्त्र समूहका सदस्यहरूले विद्रोहमा प्रत्यक्ष भाग लिएका छैनन् भन्ने कुरा सुनिश्चित गर्न हरसम्भव उपायहरू अपनाउनेछन् ।

धारा २

१८ वर्ष उमेर नपुगेका व्यक्तिहरूलाई पक्षराष्ट्रहरूले आफ्नो सैनिक सेवामा अनिवार्य रूपमा भर्ना हुनुपर्ने छैन भन्ने कुराको सुनिश्चितता गर्नको लागि आवश्यक व्यवस्था गर्नेछन् ।

धारा ३

(१) बलअधिकार सम्बन्धी महासन्धिको धारा ३८ को उपधारा (३) मा उल्लेख भए अनुसार सो धारामा निहित सिद्धान्तहरूलाई मध्यनजर गर्दै तथा १८ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरूलाई विशेष ध्यान दिईने छ भनी महासन्धिको उल्लेख गरेको कुरालाई मान्यता दिई पक्षराष्ट्रहरूले आफ्नो राष्ट्रिय सशस्त्र फौजमा स्वेच्छाले भर्ना हुन चाहिने न्यूनतम उमेर बढाउनेछन् ।

(२) न्यूनतम उमेर पुगेपछि आफ्नो राष्ट्रिय सशस्त्र फौजमा स्वेच्छक रुपमा भर्ना हुन पाउने भनी तोकेको यो ऐच्छक प्रलेखलाई प्रत्येक पक्ष राष्ट्रले अनुमोदन वा सम्मिलन गरेपछि एउटा वाध्यात्मक घोषणापत्र तयार गरी यसले अपनाएको त्यस्तो भर्ना जवर्जस्ती वा बलपूर्वक गराईएको होईन भनी स्पष्ट पार्ने सुरक्षाको उपायहरूको विवरणसमेत उल्लेख गरी पठाउनेछन् ।

(३) आफ्नो राष्ट्रिय सशस्त्र फौजमा १८ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरूलाई स्वेच्छक भर्नाको अनुमति दिएका पक्षराष्ट्रहरूले त्यस्ता बालबालिकाहरूको संरक्षणको प्रत्याभूति दिनका लागि कम्तिमा निम्न कुराहरूको व्यवस्था गर्नुपर्छ :-

- (क) त्यस्तो भर्ना वास्तवमा स्वेच्छक छ ।
- (ख) त्यस्तो भर्ना बालबालिकाको बाबुआमा वा कानुनी संरक्षकलाई सूचना दिई अनुमति लिएर गरिएको छ ।
- (ग) भर्ना हुन चाहने व्यक्तिहरू त्यस्तो सैनिक सेवामा रहंदा निभाउनु पर्ने कर्तव्यको बारेमा पूर्ण रुपमा परिचित छन् ।
- (घ) राष्ट्रिय सैनिक सेवामा प्रवेश पाउनु अगावै त्यस्ता व्यक्तिहरूले आफ्नो उमेर देखिने भरपर्दो प्रमाण पेश गरेका छन् ।

(४) प्रत्येक पक्षराष्ट्रले आफ्नो घोषणालाई मजबुत बनाउन कुनै पनि समयमा संयुक्त राष्ट्रसंघको महासचिवलाई सम्बोधन गरी सो सम्बन्धी सूचना दिन सक्नेछ र महासचिवले सबै पक्षराष्ट्रलाई सो कुरा सूचित गर्नेछ । त्यस्तो सूचना महासचिवलाई जुन दिनमा प्राप्त हुन्छ सो दिन देखि त्यस्तो सूचना लागू हुनेछ ।

(५) बालअधिकार महासन्धिको धारा २८ र २९ मा उल्लेख भएको कुरालाई ध्यान दिई प्रस्तुत धाराको उपधारा (१) मा उल्लेख भएको उमेरको हद बढाउने कुरा पक्ष राष्ट्रको सशस्त्र फौजले सञ्चालन गरेको वा अधीनमा राखेको स्कुलहरूको हकमा लागू हुदैन ।

धारा ४

(१) राष्ट्रको सशस्त्र फौजभन्दा भिन्न सशस्त्र समूहले १८ वर्ष नपुगेका व्यक्तिहरूलाई कुनै पनि अवस्थामा विद्रोहकोलागि भर्ना गर्न वा प्रयोग गर्न हुदैन ।

(२) त्यस्तो कार्यलाई निषेध गर्न वा अपराध घोषणा गर्न आवश्यक भएका कानुनी उपायहरू अपनाउनुको अलावा पक्षराष्ट्रले त्यस्तो भर्ना वा प्रयोग रोक्न हरसंभव उपायहरू अपनाउने छन् ।

(३) यो धारा लागू गर्ने कुराले सशस्त्र विद्रोह भएको पक्षराष्ट्रको कानुनी हैसियतलाई असर गर्ने छैन ।

धारा ५

बालबालिकाहरूको अधिकारलाई अभि राम्ररी पहिचान गर्न सघाउ पुऱ्याएका यो ऐच्छिक प्रलेखको कुनै पनि कुराले पक्ष राष्ट्रको कानुनी प्रावधानहरू वा अन्तर्राष्ट्रिय कानुनहरू वा अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानुनलाई हटाएको अर्थ लगाउनु हुँदैन ।

धारा ६

(१) हरेक पक्ष राष्ट्रले प्रस्तुत ऐच्छिक प्रलेखको प्रावधानहरूको आफ्नो क्षेत्राधिकार भित्र प्रभावकारी तवरले कार्यान्वयन र लागू गर्न आवश्यक भएको सबै कानुनी, प्रशासनिक र अन्य उपायहरू अपनाउने छ ।

(२) पक्ष राष्ट्रहरूले यो ऐच्छिक प्रलेखको सिद्धान्त र प्रावधानहरूलाई वयस्क र वयस्क हुन लागेका बालबालिकाहरूलाई व्यापकरूपमा अवगत गराउने र अभिवृद्धि गर्ने उत्तरदायित्व लिनेछन् ।

(३) आफ्नो क्षेत्राधिकार भित्रको विद्रोहमा यो ऐच्छिक प्रलेख विपरित भर्ना वा प्रयोग गरिएका पक्ष राष्ट्रहरूले व्यक्तिहरूलाई निष्कृत्य पार्न वा अन्य प्रकारले त्यस्तो सेवा गर्न बाट मुक्ति दिलाउन हरसंभव उपायहरू अपनाउने छन् । पक्ष राष्ट्रहरूले आवश्यकता अनुसार त्यस्ता व्यक्तिहरूलाई तिनीहरूको शारीरिक र मानसिक अवस्था पूर्वस्थितिमा ल्याउन र तिनीहरूलाई समाजमा पुनःस्थापना गर्नकोलागि उपयुक्त प्रकारको सम्पूर्ण सहयोग उपलब्ध गराउनेछन् ।

धारा ७

(१) यो ऐच्छिक प्रलेखको कार्यान्वयनको लागि यो ऐच्छिक प्रलेखको विपरित भएका कार्यहरूलाई पक्ष राष्ट्रहरूले प्राविधिक सहयोग तथा आर्थिक योगदान लगायतको माध्यमबाट रोक्नुको साथै ऐच्छिक प्रलेख विपरित भएका कार्यहरूबाट पीडित भएका व्यक्तिहरूको पुर्नवास र सामाजिक पुनःस्थापनाकोलागि सहयोग गर्नेछन् । त्यस्तो सहयोग र योगदान सम्बद्ध पक्ष राष्ट्रहरू र सम्बन्धित अन्तर्राष्ट्रिय संगठनहरूको परामर्श लिएर गरिनेछ ।

(२) सो अनुसार गर्न सामर्थ्य पक्ष राष्ट्रहरूले त्यस्तो सहयोग प्रचलित बहुपक्षीय, द्विपक्षीय र अन्य कार्यक्रमहरूको माध्यमबाट वा अन्य कुराहरूको अलावा महासभाको नियमानुसार स्थापना भएको स्वेच्छिक कोषको माध्यमबाट गर्नेछन् ।

धारा ८

(१) हरेक पक्ष राष्ट्रले यो ऐच्छिक प्रलेख आफूलाई लागू भएको दुई वर्षभित्र यो ऐच्छिक प्रलेखको कार्यान्वयनकोलागि गरिएका उपायहरूको साथै सहभागिता र भर्ना सम्बन्धी प्रावधानहरूको कार्यान्वयन गर्न अपनाएका अन्य उपायहरू समेतको विस्तृत सूचनाहरू समावेश गरी एक प्रतिवेदन बालअधिकार सम्बन्धी समितिमा पठाउनु पर्नेछ ।

(२) विस्तृत प्रतिवेदन बुझाईसकेपछि प्रत्येक पक्षराष्ट्रले महासन्धिको धारा ४४ अनुसार यो ऐच्छिक प्रलेखको कार्यान्वयनको सम्बन्धमा भएको कुनै थप सूचना बालबालिकाहरूको अधिकार सम्बन्धी समितिमा बुझाउने आफ्नो प्रतिवेदनमा समावेश गर्नेछ । यो ऐच्छिक प्रलेखको अन्य पक्ष राष्ट्रहरूले आफ्नो प्रतिवेदन प्रत्येक पाँच वर्षसम्म बुझाउनु पर्नेछ ।

(३) बालबालिकाहरूको अधिकार सम्बन्धी समितिले यो ऐच्छिक प्रलेखको कार्यान्वयन सम्बन्धी थप सूचनाको लागि पक्ष राष्ट्रहरूसँग अनुरोध गर्न सक्नेछ ।

धारा ९

(१) महासन्धिको पक्ष भएको वा सोमा हस्ताक्षर गर्ने राष्ट्रलाई यो ऐच्छिक प्रलेखमा हस्ताक्षर गर्न खुला गरिएकोछ ।

(२) यो ऐच्छिक प्रलेख अनुमोदन हुनुपर्नेछ र यसमा सम्मिलन हुनको लागि कुनै पनि राष्ट्रलाई खुला गरिएकोछ । संयुक्त राष्ट्रसंघका महासचिवबाट अनुमोदन वा सम्मिलनको प्रति संकलित हुनेछ ।

(३) महासन्धि र यो ऐच्छिक प्रलेखको दस्तावेज संकलनकर्ताको हैसियतले महासचिवले महासन्धिलाई हस्ताक्षर गरेका सबै राष्ट्रहरू तथा महासन्धिका पक्ष राष्ट्रहरूलाई सो हस्ताक्षर सम्बन्धी प्रत्येक घोषणाको धारा ३ बमोजिम सूचना दिनेछन् ।

धारा १०

(१) अनुमोदन वा सम्मिलनको दशौं प्रति दर्ता भएको तीन महिनापछि प्रस्तुत ऐच्छिक प्रलेख लागू हुनेछ ।

(२) प्रस्तुत ऐच्छिक प्रलेख लागू भईसकेपछि यसलाई अनुमोदन वा सम्मिलन गर्ने प्रत्येक राष्ट्रलाई यसले आफ्नो अनुमोदन वा सम्मिलनको दस्तावेज दर्ता गरेको एक महिनापछि यो ऐच्छिक प्रलेख लागू हुनेछ ।

धारा ११

(१) कुनै पक्ष राष्ट्रले कुनै पनि समयमा संयुक्त राष्ट्रसंघका महासचिवलाई लिखित सूचना दिई यो ऐच्छिक प्रलेख परित्याग गर्न सक्नेछ र त्यसपछि सो को सूचना महासचिवले महासन्धिका पक्ष राष्ट्रहरू र महासन्धिलाई हस्ताक्षर गरेका सबै राष्ट्रहरूलाई दिनेछन् । परित्यागको सूचना महासचिवले पाएको एक वर्षपछि सो परित्याग लागू हुनेछ । त्यसो भएपनि यदि ऐच्छिक प्रलेखको परित्याग गर्ने पक्ष राष्ट्र सशस्त्र संघर्षमा संलग्न भएमा सो वर्ष व्यतित भए पछि पनि सो सशस्त्र संघर्ष समाप्त नभई सो परित्याग उसलाई लागू हुने छैन ।

(२) परित्याग लागू हुनु भन्दा अगाडिको मितिमा भएका कुनै कार्यको सम्बन्धमा पक्षराष्ट्रलाई यो ऐच्छिक प्रलेखको उत्तरदायित्वहरू वहन गर्न बाट त्यस्तो परित्यागले मुक्ति दिएको मानिने छैन । त्यस्तो परित्यागले सो परित्याग लागू हुनु भन्दा अघि कुनै विषयमा बालअधिकार सम्बन्धी समितिमा पहिले नै विचाराधिन रहेको कुरालाई पनि कुनै पनि तरिकाबाट असर पुऱ्याउने छैन ।

धारा १२

(१) कुनै पक्ष राष्ट्रले संशोधनको प्रस्ताव गर्न र सो प्रस्ताव संयुक्त राष्ट्रसंघका महासचिवलाई पठाउन सक्नेछ । त्यसपछि सो प्रस्तावको सम्बन्धमा विचार गर्न र मतदान गर्न पक्षराष्ट्रहरू सम्मेलन चाहन्छन् कि चाहदैनन् भन्ने आशय व्यक्त गर्न पक्ष राष्ट्रहरूलाई अनुरोध गर्दै महासचिवले प्रस्तावित संशोधनको सूचना पक्ष राष्ट्रहरूलाई पठाउने छन् । त्यस्तो सूचना पठाइएको चार महिना भित्रमा कम्तिमा एक तिहाई पक्षराष्ट्रहरूले सम्मेलनको माग गरेको अवस्थामा महासचिवले संयुक्त राष्ट्रसंघको तत्वाधानमा त्यस्तो सम्मेलनको आवाहन गर्ने छन् । सो सम्मेलनमा यदि बहुमत पक्ष राष्ट्रहरूले उपस्थित भई र मतदान गरी कुनै संशोधन पारीत गरेमा सो संशोधनको समर्थनकोलागि संयुक्त राष्ट्रसंघको महासभामा पठाईने छ ।

(२) माथि उपधारा (१) मा उल्लेख भए बमोजिम पारित गरिएको संशोधन महासभाले समर्थन गरी दुई तिहाई पक्ष राष्ट्रहरूले स्वीकार गरेको मिति देखि लागू हुनेछ ।

(३) जब कुनै संशोधन लागू हुन्छ, सो संशोधन यसलाई स्वीकार गर्ने पक्ष राष्ट्रहरूलाई वाध्यात्मक रूपमा लागू हुनेछ। अन्य पक्ष राष्ट्रहरू भने यो ऐच्छिक प्रलेखको प्रावधान र उनीहरूले पहिले स्वीकार गरी सकेको कुनै संशोधन लागू गर्न उत्तरदायी हुनेछन्।

धारा १३

(१) अरबी, चिनिया, अंग्रेजी, फ्रान्सेली, रुसी र स्पेनी प्रतिहरू उत्तिकै आधिकारिक हुने यो ऐच्छिक प्रलेखलाई संयुक्त राष्ट्रसंघको अभिलेखमा दर्ता गरिनेछ।

(२) संयुक्त राष्ट्रसंघका महासचिवले महासन्धिको सबै पक्ष राष्ट्रहरू तथा महासन्धिको हस्ताक्षर गर्ने राष्ट्रहरूलाई यो ऐच्छिक प्रलेखको प्रमाणित प्रतिलिपिहरू पठाउनेछन्।